

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-1-321-332>

DANGERS DURING THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER MARTIAL LAW

НЕБЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Maria SHOSTATSKA,

Doctor of Philosophy in Medicine,
Deputy Director for Educational Work,
Vinnytsia Medical College named
after Academician D. K. Zabolotny
57, Pyrohova Str., Vinnytsia, 21000,
Ukraine

mariashostatska@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1835-8348>

Марія ШОСТАЦЬКА,

доктор філософії з медицини,
заступник директора з виховної
роботи,
Вінницький медичний коледж імені
академіка Д. К. Заболотного
вул. Пирогова, 57, м. Вінниця,
21000, Україна

Olexandr KOBYLIANSKYI,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor,
Head of the Department of Life Safety
and Safety Pedagogy,
Vinnytsia National Technical
University
95, Khmelnytskyi Highway, Vinnytsia,
21000, Ukraine

akobilanskiy@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9724-1470>

Олександр КОБИЛЯНСЬКИЙ,

доктор педагогічних наук,
професор,
завідувач кафедри безпеки
життєдіяльності та педагогіки
безпеки,
Вінницький національний технічний
університет
Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця,
21000, Україна

ABSTRACT

The escalation of armed aggression and the introduction of martial law in Ukraine have caused a radical transformation of all links of the social system, among which the medical and educational sectors have experienced a particularly critical load. The need to maintain the effectiveness of the educational process against the background of immediate danger, limited access to physical material and technical resources, a shortage of human resources and systemic psycho-emotional pressure has led to an urgent need to review existing didactic approaches. It is noted that during this period there was a forced but intensive updating of flexible learning trajectories based on the widespread introduction of distance and blended technologies.

The problems that arise during the organization of the educational process in medical education institutions under martial law are outlined: ensuring the physical and psychological

safety of all participants in the educational process, personnel shortage, technical and organizational barriers to distance learning, the crisis of practical training and psycho-emotional overload, which are systemic in nature and require comprehensive understanding.

The purpose of the article is to analyze the features of the organization of the educational process in martial law and develop measures to improve the professional training of medical specialists.

According to the results of the study, the following promising areas for solving the identified problems were proposed: psychological support and preservation of the student contingent and the human resources potential of educational institutions, development and implementation of methodological support for distance, blended and hybrid learning and the use of modern online platforms, development and application of simulation technologies, constant monitoring with subsequent adaptation of the educational process.

It is noted that martial law not only revealed systemic vulnerabilities of medical education, but also stimulated an active search for innovative solutions aimed at preserving the quality of training of healthcare professionals in extreme conditions. A comprehensive analysis of these problems and established practices is extremely relevant for further research on the development of the educational system in conditions of a protracted crisis and post-war recovery.

Key words: *medical education, military status, educational process.*

Вступ. Запровадження воєнного стану в Україні викликало глибокі зміни у всіх сферах суспільного устрою, серед яких найбільших випробувань зазнали медична та освітня галузі. Для закладів вищої та фахової передвищої медичної освіти ці зміни набули особливої стратегічної ваги, оскільки саме вони відповідають за безперервну підготовку кадрів для системи охорони здоров'я в надзвичайних умовах. Забезпечення життєздатності освітнього процесу на тлі постійної психоемоційного навантаження, смертельних загроз від дронів і ракет, нестачі кадрових ресурсів, обмеженого доступу до матеріально-технічної бази зумовило перегляд існуючих дидактичних підходів. За таких обставин відбулася вимушена, але інтенсивна адаптація освітнього процесу до нових реалій, зокрема шляхом активного впровадження дистанційних і змішаних технологій навчання, оновлення освітніх програм і вдосконалення методів оцінювання знань.

У цьому контексті дослідження впливу воєнного стану на організацію освітніх процесів у медичних вишах і закладах фахової передвищої освіти стає надзвичайно важливим. Комплексний аналіз проблем, які постали перед системою освіти, і змін, що відбулися, для їхнього подолання дає можливість не лише оцінити ступінь адаптації освітньої системи до таких умов, але й визначити найбільш результативні механізми для збереження контингенту здобувачів та підвищення якості їхньої підготовки в кризових ситуаціях.

Результати комплексного аналізу проблем медичної освіти в умовах воєнного стану наведено в дослідженні [4]. Автори акцентують увагу на тому, що для забезпечення ефективної організації освітнього процесу в медичних закладах вищої освіти, а також збереження та підвищення

якості практичної підготовки студентів, потрібно системно подолати низку критичних проблем, серед яких: вимушений перехід до нових форматів навчання; значна втрата кваліфікованого науково-педагогічного складу через міграцію, мобілізацію та інші воєнні фактори; зниження професійної кваліфікації практикуючих лікарів-наставників; суттєвий відтік іноземних студентів, які становили важливу частину контингенту багатьох медичних ЗВО; помітне зменшення престижу лікарської професії серед молоді через високі ризики, емоційне вигорання та нестабільність умов праці в період війни. Ці виклики вимагають комплексного підходу до адаптації освітніх програм, посилення симуляційного навчання, розвитку психологічної стійкості учасників освітнього процесу та пошуку альтернативних клінічних баз. А в роботі [2] презентовані результати емпіричного дослідження з оцінювання рівня адаптації студентів-першокурсників бакалаврського рівня підготовки до навчання в екстремальних обставинах.

Дослідниця М. Бичко порівняла академічну успішність майбутніх лікарів під час дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану [1]. Дослідження базується на досвіді подолання викликів, спричинених двома різними за своєю природою кризами: глобальною пандемією, що вимагала швидкого переходу до дистанційних технологій, та воєнним станом, який додатково ускладнив доступ до клінічних баз, безпеку учасників освітнього процесу та стабільність інфраструктури (блекаути, повітряні тривоги, руйнування частини закладів). Описані здійснені в закладі освіти трансформації освітнього процесу для збереження його ефективності: запровадження нових форм поточного та підсумкового контролю, застосування електронних портфоліо, симуляційних вправ та інших інструментів для об'єктивності оцінювання в умовах обмеженого доступу до реальних пацієнтів.

Мета статті – проаналізувати особливості організації освітнього освітнього процесу в умовах воєнного стану та розробити заходи з покращення професійної підготовки фахівців медичної галузі.

Методи та методики дослідження. Методологічну основу цього дослідження становить системний підхід, що дозволяє розглядати організацію освітнього процесу як цілісну, взаємопов'язану та структуровану систему. Цей підхід забезпечує комплексний аналіз усіх компонентів цього процесу, спрямованого на подолання існуючих проблем і покращення підготовки фахівців медичної галузі в умовах воєнного стану. Для досягнення поставленої мети в дослідженні було застосовано низку наукових методів, що забезпечують всебічний аналіз проблематики, зокрема: огляд і критичний аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців, порівняльний аналіз, синтез практичних матеріалів для моделювання освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Результати та дискусії. Забезпечення фізичної та психологічної безпеки учасників освітнього процесу стало найбільш пріоритетним завданням для адміністрацій закладів освіти. Постійні загрози життю та здоров'ю здобувачів і викладачів під час ракетних і артилерійських обстрілів, потреба в регулярному переміщенні до укриттів, у зв'язку з повітряними тривогами, а також обмеженість матеріальних і технічних ресурсів для реалізації освітнього процесу й облаштування безпечних навчальних приміщень створили значні труднощі. Це негативно впливає на стабільність проведення занять, особливо в очному форматі, спричиняючи постійні переривання освітнього процесу, зниження концентрації як студентів, так і викладачів, а також вимагає оперативного переходу на альтернативні форми навчання.

Серйозною проблемою залишається погіршення якості практичної, зокрема клінічної, підготовки майбутніх медичних працівників. Багато лікувальних закладів за час війни були зруйновані чи перепрофільовані у військові госпіталі, зазнали евакуації або працюють в умовах надзвичайного навантаження. Це робить неможливим повноцінне проведення клінічної практики для студентів і підвищення кваліфікації медичного персоналу, змушуючи освітні установи шукати інші способи формування фахових практичних компетенцій. Крім того, актуальною залишається проблема кадрового забезпечення закладів освіти. Через мобілізацію викладачів і лікарів-практиків, релокацію та еміграцію, а також хронічне професійне і психоемоційне перенапруження якість викладання та стабільність освітнього процесу суттєво погіршуються. Дефіцит викладачів ускладнює виконання навчальних планів у повному обсязі. Це призводить до збільшення навантаження на тих, хто залишився працювати, залучення менш досвідчених спеціалістів і навіть скорочення обсягу практичних занять.

Одним із важливих системних чинників залишається надмірна психоемоційна напруга серед усіх учасників освітнього процесу. Постійний стрес, страх, втрати близьких людей, невизначеність майбутнього та хронічна втома позначаються на загальній мотивації до навчання, продуктивності та емоційному стані студентів. Це спричиняє зростання рівня професійного вигорання викладачів і зниження концентрації уваги та збільшення ризику відрахування студентів.

Отже, ключові проблемами освітнього процесу: забезпечення його учасників, нестача кадрів, технічні й організаційні труднощі дистанційного навчання, криза практичної підготовки та емоційне перенапруження є системними. Відповідно, вони вимагають комплексного підходу для їхнього вирішення. Аналіз та узагальнення досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених, також власного практичного досвіду підтверджують потребу в інтегрованих рішеннях щодо організації освітнього процесу в медичних закладах вищої та фахової передвищої освіти під час

воєнного стану. Важливим є дотримання правових норм, адаптація освітніх технологій і забезпечення системної підтримки для всіх учасників освітнього процесу. Для цього окреслено такі перспективні шляхи розв'язання проблем:

1. *Психологічна підтримка та збереження контингенту студентів і кадрового потенціалу закладів освіти.* Ефективність освітнього процесу не може бути досягнута без забезпечення психологічної підтримки всіх його учасників, адже, в умовах майже чотирьох років війни спостерігається суттєве зростання психоемоційного навантаження як на студентів, так і на викладачів. Погоджуємося з твердженням [5; 8], що постійні стресові фактори, такі як повітряні тривоги, відключення електроенергії, загроза життю, втрата близьких, хронічна невизначеність і професійне вигорання, призводять до підвищеної тривожності, депресивних станів і посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Це має негативний вплив на мотивацію студентів до навчання та збільшує ризик припинення ними навчання в закладі освіти. Системна психологічна підтримка повинна стати обов'язковим елементом організації освітнього процесу, адже вона є ключовим інструментом збереження психологічного здоров'я учасників і забезпечення стійкості освітньої системи.

На основі аналізу наукових джерел [10; 14] запропоновано низку заходів, спрямованих на покращення психологічної підтримки в закладах освіти. Зокрема, йдеться про організацію доступних консультацій із психологами шляхом створення штатних посад або залучення спеціалістів на контрактній основі для кожного закладу освіти. Крім того, пропонується забезпечення безкоштовних індивідуальних і групових консультацій як у форматі онлайн, так і офлайн, функціонування цілодобової «гарячої лінії» психологічної допомоги для студентів і викладачів, регулярне проведення тренінгів (щомісяця або щоквартально), що сприятимуть розвитку навичок саморегуляції, подолання тривожності, управління емоціями в кризових ситуаціях, роботі з травматичним досвідом і профілактиці емоційного вигорання. Додатково важливим є створення груп взаємопідтримки, інтеграція методів психологічної допомоги в освітній процес і щоквартальний моніторинг стану психоемоційного здоров'я.

Системний підхід до впровадження психологічної допомоги не лише дозволяє зберегти ментальне здоров'я учасників освітнього процесу, але й сприяє підвищенню мотивації студентів до навчання, зменшенню ризику їхнього відрахування, запобіганню вигорання серед викладачів. Водночас це забезпечує формування в майбутніх медичних працівників стресостійкості – необхідної якості для ефективної роботи в умовах воєнного стану та відбудови системи охорони здоров'я України після завершення війни.

Проблема збереження кадрового потенціалу закладів освіти для роботи в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови стали серйозним викликом

для забезпечення стійкості та якості медичної освіти. Виклики, пов'язані з мобілізацією, в зв'язку з постійними бойовими втратами медичного персоналу в бойових діях, вимушеною еміграцією та релокацією, професійним вигоранням та хронічним перевантаженням, призвели до значних втрат кваліфікованих викладачів, що негативно вплинуло на повноцінне виконання освітніх програм. Для вирішення цих проблем дослідниками пропонуються такі заходи [11; 13; 16]: оптимізація педагогічного навантаження, залучення практикуючих лікарів із військових госпіталів, мобільних бригад і цивільних медичних закладів до викладацької діяльності, регулярне підвищення кваліфікації викладачів у сфері цифрових технологій. Крім того, важлива психологічна та соціальна підтримка викладачів через впровадження програм реабілітації, груп підтримки, балінтовських груп, доступ до онлайн-консультацій психологів. Створення сприятливих умов для роботи, як-от: забезпечення резервного електропостачання, стабільного інтернету або гнучкого графіку, також потрібні для мотивування викладачів і збереження їхньої професійної ідентичності.

Реалізація зазначених заходів сприятиме стабільному забезпеченню освітнього процесу кваліфікованими кадрами, збереженню його високої якості та повноцінній реалізації навчальних програм навіть у найскладніших обставинах. Підтримка викладацького складу є не просто організаційним завданням, але й стратегічним напрямком, що має вирішальне значення для збереження кадрового потенціалу галузі охорони здоров'я, а також підготовки конкурентоспроможних фахівців, які здатні ефективно працювати як у складний воєнний період, так і під час післявоєнного відновлення.

2. Розробка та впровадження методичного забезпечення для дистанційного, змішаного та гібридного навчання і застосування сучасних онлайн-платформ набули особливого значення в сучасних умовах [6]. Науковці наголошують, що постійні напади дронів і ракетні обстріли в будь-який час доби створюють об'єктивну небезпеку для перебування великої кількості людей у приміщеннях закладів освіти. До цього додаються інші негативні чинники, серед яких блекаути, пошкодження інфраструктури, а також евакуація або релокація окремих підрозділів чи цілих закладів у інші регіони. Усі ці обставини суттєво ускладнили проведення регулярних очних занять.

Опитування, проведене серед науково-педагогічного персоналу закладу вищої медичної освіти, підтвердило, що найбільш критичними аспектами організації освітнього процесу в умовах воєнного стану залишаються методичне забезпечення гнучких форм навчання та технічна готовність закладу до його проведення. Технічна готовність закладу освіти передбачає стабільний доступ до інтернету, резервне електро-

постачання та використання сучасних онлайн-платформ. Респонденти водночас зазначають, що саме гнучкість підходів до навчання дозволила забезпечити безперервність освітнього процесу для більшості здобувачів освіти. Це підкреслює високий адаптивний потенціал такого формату за умови його систематичного вдосконалення та належної матеріально-технічної підтримки.

Перехід до дистанційних і змішаних форматів став ключовим фактором у збереженні доступу до освіти для значної частини здобувачів, особливо тих, хто проживає в прифронтових регіонах, зонах активних бойових дій або був евакуйований. Це стосується не лише теоретичних дисциплін, а й клінічної підготовки, яка частково забезпечується за допомогою віртуальних пацієнтів, відеотрансляцій операцій, симуляційних центрів та онлайн-кейсів. Завдяки таким форматам студенти з різних регіонів країни, включаючи внутрішньо переміщених осіб, і ті, хто знаходиться за кордоном, змогли продовжити навчання, отримувати потрібні методичні матеріали, проходити атестацію та забезпечувати свій професійний розвиток без затримок або перерв.

Використання сучасних уніфікованих онлайн-платформ здатне суттєво підвищити ефективності освітнього процесу в медичних закладах вищої та фахової передвищої освіти під час воєнного стану. Фрагментація цифрового середовища, відсутність єдиних стандартів і методичних розробок спричиняють хаотичне використання численних платформ, що негативно впливає на якість навчання, зворотного зв'язку між викладачами та студентами та створює додаткове навантаження для них.

Дослідження свідчать про доцільність розробки національних методичних рекомендацій і стандартів для організації дистанційного та змішаного навчання в медичній освіті [3; 7]. Це може включати проведення вебінарів, тренінгів і сертифікаційних курсів для викладачів із таких напрямків, як цифрова педагогіка, створення інтерактивного контенту, організація симуляційних онлайн-занять і оцінювання в дистанційному форматі. Окрім того, рекомендовано створити центри методичної підтримки на базі провідних закладів вищої освіти чи установ МОЗ, які мають займатися консультуванням, обміном досвідом і швидким вирішенням технічних або педагогічних проблем.

3. Розробка та застосування симуляційних технологій. В умовах воєнного стану для забезпечення якісної практичної підготовки студентів-медиків важливо впроваджувати симуляційне навчання, віртуальні тренажери, інтерактивні клінічні кейси і технології доповненої та віртуальної реальності (VR/AR). Сучасні симуляційні технології високої реалістичності дозволяють відпрацьовувати критично важливі клінічні навички в безпечному та контрольованому середовищі, а також навички роботи за умов масових санітарних втрат, діагностики та лікування при

обмежених ресурсах, що є особливо актуальним для тактичної медицини. Міжнародний досвід підтверджує високу ефективність такого підходу. За даними мета-аналізів і систематичних оглядів [9; 12; 15], симуляційне навчання сприяє покращенню клінічних навичок на 20–40%, підвищенню впевненості студентів, зменшенню кількості помилок під час реальної практики та більш ефективного перенесенню теоретичних знань у клінічну діяльність. Особливо корисними є симуляції з елементами стресу, такими як шум, дим, піротехніка чи актори з бойовим гримом, які максимально наближують тренування до умов реальних бойових ситуацій.

4. Постійний моніторинг з подальшою адаптацією освітнього процесу стають важливою умовою підтримання стійкості й ефективності медичної освіти в умовах війни. Систематичне відстеження якості навчання дозволяє оперативно виявляти та реагувати на проблеми, що виникають під час освітнього процесу, здійснювати оцінювання результативності заходів із їхнього подолання та своєчасно коригувати методичні підходи. Це надзвичайно важливо в умовах невизначеності та постійних зовнішніх і внутрішніх негативних впливів.

Такий інтегрований підхід дає змогу не лише реагувати на кризові ситуації, а й здійснювати проактивне управління освітнім процесом задля забезпечення його стійкості, збереження мотивації учасників і необхідної якості підготовки фахівців-медиків. У результаті регулярний моніторинг і гнучка адаптація повинні стати постійним елементом управління медичною освітою на етапах кризи та подальшого повоєнного відновлення.

Висновки. Аналіз впливу воєнного стану на освітній процес у медичних закладах вищої та фахової передвищої освіти України демонструє глибоку трансформацію системи підготовки фахівців охорони здоров'я, яка розпочалася в лютому 2022 року. Запроваджений в країні воєнний стан спричинив перехід від традиційних форм навчання до гнучких моделей, зокрема дистанційного, змішаного та гібридного форматів, що стали ключовим елементом для забезпечення безперервності освітнього процесу. Цей перехід відбувався попри постійні повітряні обстріли ракетами та дронами всіх регіонів країни, тривалі перебої в централізованому електропостачанні, повітряні тривоги та суттєве обмеження доступу до клінічних баз. Відповідно, виникла нагальна потреба у впровадженні інноваційних підходів, таких як симуляційне навчання високого рівня реалізму, інтеграція тактичної медицини та медицини катастроф до навчальних програм, адаптація методів оцінювання до дистанційних форматів, а також зміцнення психологічної стійкості студентів і викладачів.

Водночас, складні умови воєнного стану стали каталізатором позитивних змін у медичній освіті. Вони активізували процес цифровізації теоретичної підготовки, стимулювали пошук альтернативних шляхів

проведення клінічної практики, включно з мобільними клініками, військовими госпіталами та використанням віртуальних пацієнтів, а також посилили практичну орієнтацію освітніх програм. У підсумку ці зміни не лише забезпечили збереження функціонування освітньої системи в критичних умовах, але й значно підвищили її адаптивність, стійкість і здатність реагувати на кризові ситуації.

Відтак, воєнний стан не тільки виявив слабкі місця медичної освітньої системи, але й спонукав до пошуку ефективних інноваційних рішень для збереження кадрового складу закладів вищої медичної освіти й якості підготовки майбутніх фахівців охорони здоров'я у складних умовах. Продовження комплексного дослідження значених проблем та напрацьованих інноваційних практик зберігає свою актуальність для подальшого вдосконалення медичної освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення країни.

Література

1. Бичко М. Порівняльний аналіз академічної успішності майбутніх лікарів у період дистанційного навчання під час пандемії COVID-19 та офлайн-навчання в умовах воєнного стану. *Освіта. Інновації. Практика*. 2025. № 13(3). С. 18–23. DOI: 10.31110/2616-650X-vol13i3-003.
2. Грекова А. В., Бурдіна Я. Ф., Грідіна І. Р., Ширікалова А. О. Вплив воєнного стану на адаптацію студентів першого курсу медичного університету. *Одеський медичний журнал*. 2023. № 2(183). С. 2–21. DOI: 10.54229/2226-2008-2023-2-21.
3. Гордієнко Т. Методологічні підходи до вивчення цифрових платформ. *Communications and Communicative Technologies*. 2025. № 25. С. 67–74. <https://doi.org/10.15421/292508>.
4. Ковтун Л. О., Гришук М. І., Двудят-Лешневська І. С. Особливості навчання студентів-медиків в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації в науці. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 11(16). С. 67–79. DOI: 10.52058/2786-4952-2022-11(16)-67-79.
5. Козак Н., Рудинський О., Козак Д. Пілотне дослідження застосування дистанційного навчання під час безперервного професійного розвитку військових лікарів в Українській військово-медичній академії. *Сучасні аспекти військової медицини*. 2021. № 28(1). С. 10–23.
6. Моволана Н., Кузик П., Комишан І. Підготовка майбутніх медичних фахівців в Україні в умовах воєнного стану (стаття українською мовою). *Перспективи та інновації в науці*. 2025. № 4(50). С. 2382–2398. DOI: 10.52058/2786-4952-2025-4(50)-2382-2398.
7. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Науково-аналітична доповідь. В. Ю. Биков, О. І. Ляшенко, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий, Ю. І. Мальований, О. П. Пінчук, О. М. Топузov; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : ІЦО НАПН України, 2022. 96 с.
8. Повч О. А., Курбанов А. К., Пруднікова О. Б. Щодо вдосконалення якості дистанційного навчання в медичних закладах освіти України в умовах воєнного стану: інформаційна безпека та цифровізація. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 57(2). С. 125–129. DOI: 10.32782/2663-6085/2023/57.2.24.
9. Ayaz, O., Ismail, F. W. Healthcare Simulation: A Key to the Future of Medical Education – A Review. *Advances in Medical Education and Practice*. 2022. № 13. P. 301–308. <https://doi.org/10.2147/amep.s353777>.

10. Korda M., Shulhai A., Shevchuk O. et al. Psychological well-being and academic performance of Ukrainian medical students under the burden of war: a cross-sectional study. *Frontiers in Public Health*. 2025. 12:1457026. DOI: 10.3389/fpubh.2024.1457026.

11. Kurapov A., Danyliuk I., Loboda A., Kalaitzaki A., Kowatsch T., Klimesh T., et al. Six months into the war: a first-wave study of stress, anxiety, and depression among in Ukraine. *Front Psych*. 2023. 14:1190465. doi: 10.3389/fpsy.2023.1190465.

12. Lateef F. Simulation-based learning: Just like the real thing. *Journal of Emergencies, Trauma, and Shock*. 2010. № 3(4). P. 348–352. DOI: 10.4103/0974-2700.70743.

13. Mayer A., Yaremko O., Shchudrova T., Korotun O., Dospil K., Hege I. Medical education in times of war: A mixed-methods needs analysis at Ukrainian medical schools. *BMC Medical Education*. № 23. Article number 804(2023). <https://doi.org/10.1186/s12909-023-04768-2>.

14. Osokina O., Silwal S., Bohdanova T., Hodes M., Sourander A., Skokauskas N. Impact of the Russian invasion on Mental health of adolescents in Ukraine. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2023. 62:335–43. doi: 10.1016/j.jaac.2022.07.845.

15. Radianti J., Majchrzak T. A., Fromm J., Wohlgenannt I. A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: Design elements, lessons learned, and research agenda. *Computers & Education*. 2020. 147. 103778. DOI: 10.1016/j.compedu.2019.103778.

16. de Rassenfosse G., Murovana T., Uhlbach W.-H. The effect of war on Ukrainian research. *Humanities and Social Sciences Communications*. № 10. Article number 856(2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02346-x>.

References

1. Bychko, M. (2025). Porivnialnyi analiz akademichnoi uspishnosti maibutnikh likariv u period dystantsiinoho navchannia pid chas pandemii COVID-19 ta oflain-navchannia v umovakh voiennoho stanu [Comparative analysis of academic performance of future doctors during distance learning during the COVID-19 pandemic and offline learning under martial law]. *Osvita. Innovatsii. Praktyka*, 13(3), 18–23. DOI: 10.31110/2616-650X-vo13i3-003. [in Ukrainian].

2. Hrekova, A. V., Burdina, Ya. F., Hridina, I. R., & Shyrykalova, A. O. (2023). Vplyv voiennoho stanu na adaptatsiiu studentiv pershoho kursu medychnoho universytetu [The impact of martial law on the adaptation of first-year medical university students]. *Odeskyi medychnyi zhurnal*, 2(183), 2–21. DOI: 10.54229/2226-2008-2023-2-21. [in Ukrainian].

3. Hordienko, T. Metodolohichni pidkhody do vyvchennia tsyfrovyykh platform [Methodological approaches to studying digital platforms]. (2025). *Communications and Communicative Technologies*, 25, 67–74. <https://doi.org/10.15421/292508>. [in Ukrainian].

4. Kovtun, L. O., Hryshchuk, M. I., & Dvuliat-Leshnevska, I. S. (2022). Osoblyvosti navchannia studentiv-medykiv v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of medical student training under martial law]. *Perspektyvy ta innovatsii v nautsi. Seriya «Pedahohika», Seriya «Psykhohohiia», Seriya «Medytsyna»*, 11(16), 67–79. DOI: 10.52058/2786-4952-2022-11(16)-67-79. [in Ukrainian].

5. Kozak, N., Rudynskyy, O., & Kozak, D. (2021). Pilotne doslidzhennia zastosuvannia dystantsiinoho navchannia pid chas bezperernoho profesiinoho rozvytku viiskovykh likariv v Ukrainskii viiskovo-medychnii akademii [Pilot study of the use of distance learning during the continuous professional development of military doctors at the Ukrainian Military Medical Academy]. *Suchasni aspekty viiskovoi medytsyny*, 28(1), 10–23. [in Ukrainian].

6. Movolana, N., Kuzyk, P., & Komysan, I. (2025). Pidhotovka maibutnikh medychnykh fakhivtsiv v Ukraini v umovakh voiennoho stanu (stattia ukrainskoiu movoiu) [Training future medical professionals in Ukraine under martial law (article in Ukrainian)]. *Perspektyvy ta innovatsii v nautsi*, 4(50), 2382–2398. DOI: 10.52058/2786-4952-2025-4(50)-2382-2398. [in Ukrainian].

7. Naukovo-metodychne zabezpechennia tsyfrovizatsii osvity Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy. Naukovo-analitychna dopovid. V. Yu. Bykov, O. I. Liashenko, S. H. Lytvynova, V. I. Luhovyi, Yu. I. Malovanyi, O. P. Pinchuk, & O. M. Topuzov; za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv: ITsO NAPN Ukrainy, 2022. 96 s. [in Ukrainian].

8. Povch ,O. A., Kurbanov, A. K., & Prudnikova, O. B. (2023). Shchodo vdoskonalennia yakosti dystantsiinoho navchannia v medychnykh zakladakh osvity Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: informatsiina bezpeka ta tsyfrovizatsiia. *Innovatsiina pedahohika*, 57(2), 125–129. DOI: 10.32782/2663-6085/. [in Ukrainian].

9. Ayaz, O., & Ismail, F. W. (2022). Healthcare Simulation: A Key to the Future of Medical Education – A Review. *Advances in Medical Education and Practice*, 13, 301–308. <https://doi.org/10.2147/amep.s353777>. [in English].

10. Korda, M., Shulhai, A., & Shevchuk, O. et al. (2025). Psychological well-being and academic performance of Ukrainian medical students under the burden of war: a cross-sectional study. *Frontiers in Public Health*, 12:1457026. DOI: 10.3389/fpubh.2024.1457026. [in English].

11. Kurapov, A., Danyliuk, I., Loboda, A., Kalaitzaki, A., Kowatsch, T., & Klimash, T., et al. (2023). Six months into the war: a first-wave study of stress, anxiety, and depression among in Ukraine. *Front Psych*, 14:1190465. doi: 10.3389/fpsy.2023.1190465. [in English].

12. Lateef, F. (2010). Simulation-based learning: Just like the real thing. *Journal of Emergencies, Trauma, and Shock*, 3(4), 348–352. DOI: 10.4103/0974-2700.70743. [in English].

13. Mayer, A., Yaremko, O., Shchudrova, T., Korotun, O., Dospil, K., & Hege, I. (2023). Medical education in times of war: A mixed-methods needs analysis at Ukrainian medical schools. *BMC Medical Education*, 23(1):804. <https://doi.org/10.1186/s12909-023-04768-2>. [in English].

14. Osokina, O., Silwal, S., Bohdanova, T., Hodes, M., Sourander, A., & Skokauskas, N. (2023). Impact of the Russian invasion on Mental health of adolescents in Ukraine. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 62:335–43. doi: 10.1016/j.jaac.2022.07.845. [in English].

15. Radianti, J., Majchrzak, T. A., Fromm, J., & Wohlgenannt, I. (2020). A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: *Design elements, lessons learned, and research agenda*. *Computers & Education*, 147, 103778. DOI: 10.1016/j.compedu.2019.103778. [in English].

16. de Rassenfosse, G., Murovana, T., & Uhlbach W.-H. (2023). The effect of war on Ukrainian research. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, Article number 856(2023). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02346-x>. [in English].

АНОТАЦІЯ

Ескалація збройної агресії та запровадження воєнного стану в Україні спричинили радикальну трансформацію всіх ланок суспільного устрою, серед яких особливого критичного навантаження зазнали медична та освітня галузі. Необхідність збереження ефективності освітнього процесу на тлі безпосередньої небезпеки, обмеження доступу до фізичної матеріально-технічної бази, дефіциту кадрових ресурсів та системного психоемоційного тиску зумовило нагальну потребу в перегляді наявних дидактичних підходів. Зазначено, що в цей період відбулася примусова, але інтенсивна актуалізація гнучких траєкторій навчання на базі широкого впровадження дистанційних та змішаних технологій.

Окреслені проблеми, що виникають під час організації освітнього процесу в закладах медичної освіти в умовах воєнного стану: забезпечення фізичної та психологічної безпеки всіх учасників освітнього процесу, кадровий дефіцит, технічні та організаційні бар'єри дистанційного навчання, криза практичної підготовки та психоемоційне перевантаження, які мають системний характер і потребують комплексного осмислення.

Мета статті – проаналізувати особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану та розробити заходи з покращення професійної підготовки фахівців медичної галузі.

За результатами дослідження запропоновано такі перспективні напрями розв'язання виявлених проблем: психологічна підтримка та збереження контингенту студентів і кадрового потенціалу закладів освіти, розробка та впровадження методичного забезпечення для дистанційного, змішаного та гібридного навчання і застосування сучасних онлайн-платформ, розробка та застосування симуляційних технологій, постійний моніторинг з подальшою адаптацією освітнього процесу.

Зазначено, що воєнний стан не лише виявив системні вразливості медичної освіти, але й стимулював активний пошук інноваційних рішень, спрямованих на збереження якості підготовки фахівців охорони здоров'я в екстремальних умовах. Комплексний аналіз цих проблем і напрацьованих практик є надзвичайно актуальним для подальших досліджень із розвитку освітньої системи в умовах тривалої кризи та повоєнного відновлення.

Ключові слова: медична освіта, військовий стан, освітній процес.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026